

13
/ 1857

TUDÓSITVÁNY

A

LÉVAI KEGYES TANITÓRENDI KIS-GYMNASIUMRÓL,

MELYET AZ 1856⁶/₇-KI TANÉVBEN

KÖZZÉTETT

HUTTER ANTAL,

KEGYES TANITÓRENDI KIS-GYMNASIUM IGAZGATÓJA.

TUDÓSITVÁNY

A

LÉVAI KEGYES TANITÓRENDI

KIS-GYMNASIUMRÓL,

MELYET AZ 1859-KI TANÉVBEN

KÖZZÉTETT

HUTTER ANTAL,

KEGYES TANITÓRENDI KIS-GYMNASIUM IGAZGATÓJA.

ESZTER GOMBAN,
NYOMATOTT HORÁK EGYEDNÉL.

A TANODÁK

MINT

A NEVELÉS, ERKÖLCS, TUDOMÁNY, KÉNYELEM S HASZONTÁRAI.

Vaíamint az anyatermészet — Róma lángelmű s örökhírű szónokaként — semmit sem adott kedvesebbet az emberi nemnek, mint mindenkinek saját magzatit, mivelhogy éltüknél őket inkább szeretik; úgy a szülőknek nem lehet szorosb kötelemük, mint kiknek lételt adtak, azok jóllétük eszközzésén vezér, irányadó gyanánt tűnjenekfel egyszersmind: mi másként koránsem történhető, hanem ha magzataiknak épen úgy az anyagiélet föntartására megkivántató tápelemeket gondosan megszerezvén; miként szellemi éltük tehetségeit, melyek előtt az egész emberi természet meghajól, gondos oktatás által kifejtik s legbölcsebben nevelik. — A bölcs s gondos növelés pedig abban áll; hogy a gyermek értelem- emle- ész- akarat- s itészitulajdon, tehetségei idejekorán legjobb irányzatot nyerjenek; legjobb irányzatot fognak nyerni, ha a keblében rejlő gondviselés adta értelemerő szakadatlan gyakorlat által minél biztosb irányban nemesíttetik, minél magasb kiképzési fokra emeltetik; — az emle, — mi tudós Greguss Ágost szerint „a lélek élelmi tára“ — a sajátátett hasznos ismeretek s megtanúlt tantárgyak folytonos ismétlése folyamán mindegyre szilárdíttatik; — az ész, emberi valónk ezen isteni szikrája, az ember főkelléke, lényeges része, a lélek s szív ékesítő művészet s tudományok végtelen terén czélszerűleg mind arra, mi valódilag szép, nagy, dicsó, hasznos oktatattatik; — ha az akarat a becsületesség és igaz szintűgy szerelme, a mint létesítés s valósitására hathatósan buzdíttatván; nemcsak emberi ismereteink azon kincseivel, melyek nem más csak fényt s díszit árasztanak s anyagilag közboldogságot idézhetnekelő dúsan megrakatik: hanem az egély szilárd s változhatlan alapján egyúttal, majd a legfőbb Lény, önmaga s embertársa iránti valódi szeretet

s összes kötelmek tette serkentő indokolása sugarain üdvmutatólag oda vezéreltetik, mik által a növendék szülőinek nemes gyönyört s örömeivelvezetést szerezvén, Isten előtt kedvessé, a honnak erényes polgárává, a fejedlemnek hí alattvalójává válják. Ime a böles, a gondos növelés elnemmaradható üdvös eredményei, édes gyümölcsei!

Ily növelésielvek s irányadó eszmék vonalain haladt növendék nemlehet nem az egyház ügy, mint az állam dísze s ékessége. Nincs szülő, — elkell ismernünk, — a természet ösztönébtől annyira kibontakozott, ki szülöttében finom, tiszta érzelmű, szilárd jellemű s nemes műveltségű honfit, a társadalom élén s a trón körül feltünőleg boldog egyúttal öröm s büszkesége önérzetével ölelni nemsovárogo; hisz ez a szülők gyermekei irányában leglőbb vágya, egyetlen óhajta, akarata. De hol az alkalom, a képzőtér, a hely, melyen ez állapot nemcsak megközelíthető, hanem voltaképen elérhető. Az élet egén két vezéresillag létezik, a szülőiház, és a tanodaütem, ezek körül forog a növendék jövő boldogsorsa, következőleg itt az alkalom, a képzőtér, a hely, hol a szülők hű vágya, egyetlen óhajta s akaratának teljesülése biztosan békövetkezik; azonban nem különben, hanem csak úgy, ha az alapúl érintettem elvek, eszmék nyomain serdülni kezdő kisdedeiket gondosan vezetvén, azok keblébe clevekorán az igazság és erény lángoló szeretetét, az erkölestisztító s lélekboldogító egély égi elveit, a maguk iránti tiszteletet szenvedélyesen, hévvel csepegtetni elnemmulasztják; — a tanoda pedig helyes, üdvárasztó- s irányú tanítás, oktatása folytatólag oda hat, mi által a béoltott irányeszmeék, elvek necsak szilárdúljanak, de előbbre-előbbre fejlődve szélesb alapot, biztos s tartosb utat nyervén, azon növendékei állandóan fülepte sirjokig haladjanak. Növelni, oktatni földadata tehát a czélt érni akaró szülőikörnek; növelni, oktatni a tanodaütemnek. Nem is hagyhatnak a gondos szülők gyermekeikre szebb s állandóbb örökséget, mintha őket istenesen növelve, növeltette, hasznos ismeretekre oktatják, oktatattják.

Ember jövődjének természet ajándékin túl növelés az alapja; innen sugárzik reánk jobblétünk öröme. innen zordonúl felénk napjaink átka. Minden növelés által lesz azzá, nivé lennie kell, s így a növelés szüksége elvitázhatlan. Az embernek minden életteremtények között kiválólag szüksége van növelésre, mert az ember egyedül tanulólény lévén nem annyira tulajdon tapasztalatai; sőt inkább idegen oktatás s tapasztalatok összeszerzése által növekedik szellemileg és anyagilag. A növelés a csecsemős első

leheletével kezdődik. A kisedben a vallásos érzés után csak hamar az indulatokon való uralkodást, állhatatosságot, kitartást, erkölcs, honszeretetet kell kifejtenuink, fölnevelniünk s megerősíteniünk. A ki jókor és jól nem vet szükén fog aratni. Ha a tavasz virágokat nemhajt nem szép, nem kellemes a nyár, az ős pedig gyümölcstelen. Növelés teszi az embert emberré, ez mutatjameg neki rendeltetését melyet elérni, a czélt mely fölé törekednie kell. Az ember növelés s oktatás nélkül hasonló azon hajóhoz, melynek csak evezője van, de kormányja nincs. Keblében hordja ugyan az Istentől nyert szikrát, de az növelés nélkül hasonló a föld gyomrában rejlő aranyhoz. „Sicut plantae, uberrimo quamvis solo laetantes, nisi roris fomento nutriantur, ardore solis marcescunt: ita ingenito animabus virtutum semini nisi educatio ac institutio accedat, illud indolis humanae aestu langvescit. aut in pravitatem degenerat.“ Seneca az erkölcs tanító.

Az ó-kor szava: „Dii laboribus omnia vendunt,“ minék valóságát a napontai tapasztalat oktatásai eléggé igazolják. Az Istentől mindent, de mindent egyedül munkánk, szorgalmunk által remélhetiünk; még maguk a menny ékes gyöngyei s aranyvirág szálai is a szorgalom földében fogamzanak. Így áll a dolog a növelés érdekében is, ki nem tudja a növelés mily gond s bajjal van egybecsatolva, mennyi buzgalmat, munkásságot, mennyi tudományt, tapasztalatot igényel, mit elnemkell követniünk mindent, még az embernek született lényt a szó legszentebb értelmében embernek nevelhetjük? Azonban vajmi szerencsések a szülők e téren, kiknek vállalai nagy részt e baj, gondtól, munka, fáradságtól a nyilvános köztanodák, intézetek jótékony hatása által nemesak felmentvék, de annyira könnyítve van rajtuk, miként ép úgy magán, valamint önként vállalt, avagy kegyesen reájuk ruházott diszlóbb helyzetük hivatalos ügyeit kényük-kedvük szerint rendezhetik, minden egyéb kötelmeiket pontosan teljesíthetik. Neme kényelem s haszontárainak mondhatók a tanodák? midőn a szülők szerellemmel ölelt magzataikat mintegy mellükről leemelve oly gondos, ügyszerető férfiak gondviselésére bízhatják, kiknek sokoldalú műveltség, feddhetlen magukviselte mellett szives hajlam, nyájas s józantapintattól áthatott bánásmód, értelmes oktatás s vezérletükben tökéletesen megnyughatnak. Mi több a köztanodák nem csupán kényelem, haszontáraiúl szolgálnak, hanem egyszersmind minden közhasznú intézetek között, melyeket az ész az emberitársulat boldogítás-nemesítés- s dicsőítésére valaha feltalált hasonlíthatlanúl legelső, legjelentékenyebb, legesleg csélszerűbbek, minthogy e tér

az, hol az eszesteremtény nevelés, oktatás által emberré alakítva, az egély, erény, művészet, tudományokra oktatva, a tökéletesedés rózsás ösvényein a szellemi és anyagi jóllét, s virágzó állás szent-egyházába vezetetik. Innen az ok, miért az uralkodók, egyházfjedelmek, országnagyok a tanintézetek, muzeumok, tudományos és művészeti egyesültek felállítására gondoskodásukat s gondjukat oly nagy mérvben, és ugyan minden korban fordították légyen. Továbbá ha való, és pedig való — mert a józanúl gondolkozók által egyhangulag erősítettik — hogy az ember keblében rejlő ész ki-fejtő s szellemet pallérozó nevelés s oktatás szolgáltatja nemzetek-nek, és birodalmaknak az erő, jóllét és fönmaradás legbiztosb léte-lemeit, valamint a magban helyezett remény aratás; ugy éltünk boldogléte a tanodai oktatástól függ. — Itt a legfőbb Lény iránti vallásos érzelem, az egély szentsége, az erkölcsösség gyümölcsdús igéi, a fejedelem személyét illető hűség, a szülői tisztelet, jótékony-ság gyakorlata s más igen sok a hont és közjót célzó s előmoz-ditható tárgyak hiven s egész készséggel taníttatnak. Itt a tudomá-ny, művészet áldáshozó magvai a fiatalkorhoz alkalmazólag ül-tetnek a buzgó tanoncok minden jó, minden szép, minden nemes élvezetre hajló s fogékony szivkertébe, hol mindazok erős gyökeret vervén, lassanként virulásnak indulva, majdan gyönyörű bimbókká, végre illatos virágokká kifejlének, mikkél, — elhagyván a tanoda szűk falait, — felékesítve, s gyűjtött elveik, s tehetségeik által tá-mogatva lépnekki a nagy világ szinterére, és ott lelkük egész he-vével a hon szent érdekeit előmozdítani, a korigényei fölvirágzásán közremunkálni, — hogy az általános művelődés, fölvilágosodás, jóllét áldása egész hon, és annak minden polgára fölett elterjedjen, — kötelemül tűzikki maguknak. A tanoda tehát a tiszta erkölcs s hasznos ismeretek leghathatósb tényezője, a közműveltség és föl-világosodás tára, — az élőviz, mely valamint sikerteljesen növeli a földbe elültetett növényt: úgy az s annak jótékony korláti közt kimutatott erény s előadattni szokott tantárgyak az emberi életnek egyénileg és társadalmilag boldogítását, szerencsését, műveltségét közvetlen előmozditják s eszközlik. Röviden a tanoda azon tér, honnan az egyház, hon, és emberiség bajnokai kerülendnek pályára.

Tagadhatatlan, anyagi vagyon, jóllét s virágzó állásra, — ha mindjárt csak bizonyos időre is, — vergődhetnek a népek, nem-zetek az anyatermészet bőkezűleg nyújtott adományai által is, ilyek : a nemes érczekkel bővelkedő kies hegyek, bortermő regényes vi-dékek, búján tenyésző földek, szálas fákkal, és más jótéteményekkel ellátott erdők; úgy különbféle gyárok, szebbnél szebb találmá-

nyok, fölfedezések, fényes tornyok, pompás modorban épült paloták, más ezekhez hasonló nevezetességek, melyeket rendre elsorolni fölöslegesnek tartunk, mint meg anyi hangos jelenségei, előmozdítói az anyagi vagyon, jóllét s felvirágozhatásnak; mindazáltal nincs hathatós befolyást gyakorló mód, czélszerűbb eszköz, nem is létezhet a kék égen ragyogó nap alatt, mi a népek, nemzeteknek nagyobb fényt, dicsőséget, magasztosb s maradandóbb hírnevet, anyagi és szellemileg diszesb állást előidézhetnének mint a köznöveldék, tanintézetek, vagyis más szavakkal az ég legszentebb adományai a szó szoros értelmében vett tudományok. A történelmi barátilag kezét szorítva a tapasztalattal igazolja; hogy csak azon országok, birodalmak, melyek azokban folyást és szakadatlanul haladtak, s minden fény és nagyság e tényezőit gond és szeretettel művelék, csak azok lehettek nagyokká, önállókká, és hatalmasokká. Példány erre az egykor bájlón virágzó göröghon, mely terjedelmi tekintetben nem vala ugyan nagy, de szelleme kiművelése által oly letűnhetlen hírnevet, páratlan dicsőséget vivott ki magának, miszerint nem csupán akkorban minden műveltség, tudomány, minden művészet, polgárosodás e classicus földről indúltki, s ragyogó napként sugárzott, gyöngy és gyémánt gyanánt özönlött szét egész földgömbünkre; de mai napon is töméntelen az, mit tőle tanulhatunk. Hol találunk az akkori időhez mérve tökéletesebb bölcsészeket, ékesebben szóló történészeket, vagy gondolkodókat, kik az emberi szellem mindennemű mozzanata fölött hűbben észlelgettek volna? hol virágzott bájlóbb színben s oly fejedelmileg a költészet és zenészet nyelve? hol nyert a festészet és szobrászat magasb és nemesebb ihlettséget? Azért éneklé ünnepelesen a még Nagy Sándortól is nagyra becsült Pindarus: hogy Rhodusban aranyeső esett. Ennélfogva látogaták annyira a világ több részéből a tudósok s művészet kedvelők göröghont, különösen Athenae tudós intézeteit, hommat szellemi kincsekkel megrakodva tértek vissza hazájukba. Ciceró maga is az örökéletű szónok több ízben Rhodusba utazott, hogy ott a nagy becsben álló görög-szónokot Molot hallgatván, s tőle az ékesszólás szabályait bővebben megtanulván, öntökéletesítésére fordithassa.

Mit szóljunk a büszke, hatalomteljes Rómáról, mely egykori vitéz szelleme s tudományossága miatt jelenkorunkbanis szét e nagy világon mindenütt bámulva csodáltatik, tisztelettel említetik. Igaz, akadnak itt ott vitázni merészkedők, hangosan állítván; hogy Róma keletkezte kezdetén nem találván szellemi gyönyört, élvezetet a tudományokban, csupán a harczias életet, csak Bellona

vérespályáját kedvelé; sőt azt is beszélik róla, hogy Laelius és Scipio kora előtt a vastag érzéki gyönyörökben végkép elmerülvén, a szellem ékesítő művészet és tudományok mire sem becsültette, majdnem egészen ismeretlenek voltak Rómában. Azonban e tárgy fölött a tűzeszü s messze vissza tekintő Ciceró egészen másként vélekedett, „Et sane eos — így szól a szónokkirály — qui incredibiles ad omnem excellentiam cursus fecissent, quis eruditionis gloria destitutos fuisse crederet.“ Róma építése után pedig 514-től kezdve oly ékes szint öltének magukra a tudományok, oly viruló fokra emelkedének, oly óriási haladást tettek, oly tekintélyt, méltóságot, súlyt adtak Rómának, mi folyamán a tudósok egy hangú szavazata szerint ez időköz egész Tiberius császárig a római irodalom aranyzakának nevezetik. S Róma mintegy nagy Ocean a művészet s ismeretek mindennemével a világ nagy részét credménydúsan clárasztván, a népek, nemzeteket új életre ébresztette, virágzóbb állásba helyezé. Méltán kétely merül föl, valjon Róma hősi tettei, avagy tudományossága által hagyott e hátra maga után dicsőbb emlékeket. Jelenkorunkban való a hareztérieni roppant haladás, kivált a lőpor föltalálása és használata óta, miről a rómaiak nemis álmodoztak, de mi a szellemi ismereteket főleg a költészet, történelem, jogtant, különösen a szónoklatot illeti, hasztalan lapozzuk a nép, nemzetek életének évlapjait, nem akadunk nép, nem nemzetre, mely vele e tekintetben összehasonlítható, felül pedig egy sem haladta; minél fogva jelenlegis nagyszerű elne-műveiket nagy becsben tartván, nem csak csodálva olvassuk, hanem szellemi műveltséget, nemzeti jellemet, hazafiúi erényt merítünk belőlük egyszersmind.

Valamint a római, úgy a magyar nemzetet illetőleg akadnak történetírók, kik fajunk őseleit úgy adják elő mint művészet s tudományokban járatlanokat, mint rendetlen csoportot, gyülevész népet; holott csatájok, győzelmeik, vívmányaik híre a tengercken is túl szárnyala, s hatalmassá váltak minden nép előtt, miről a történelem elég hangosan értekezik. Leo sapiens híres görög író nem csak hogy nem közönséges nemzetnek állítja a magyarnépet hunniába érkezte előtt, sőt oly bölcseséget tulajdonít a magyaroknak, melyet magais követett. — Priscus Rhetor II. Theodosius követe Atila udvarában mulatván, holis a király művelt lelkületével a hunok nemes erkölcsével megismerkedvén, leírta Atila udvaránál az akkoriban uralkodott fényt, le a királyi ebédet, melyen a görög követségis jelen volt. „Beestveledvén — mondja a görög tudós — s az ételek elhordatván, két scytha férfiú jelent meg Atila előtt, kik

önkésztett verseket szavaltak, melyekben a király győzelmeit és hadi erényeit dicsőíték.“ Béla névtelen jegyzője beszéli, „hogy midőn Árpád Etele várába szerencsésen bemene, nagy vigszággal lakmároztak naponként, s valamennyi hangmódok, a citerák és sipok édes zengései s a dalmokok énekei mellett mulatoztak.“ Ekkhard hasonlóan német kronista megjegyzi, „hogy mikor a magyarok a szentgáli monostort elfoglalák, vigadtak, tánczoltak, és énekeltek fejedelmök színe előtt.“ Ebből, — nem akarván huzamosabban e tárgy felett szólni, — világos, hogy a magyarok koránsem voltak művészet és tudomány nélkühek. Egyébiránt meg kell jegyeznünk, hogy csak azon nép gyakorol maradandó befolyást valamely más népre, mely ennél műveltebb s tudományosabb, — midőn a magyar keletről ide nyugatra vándorolván mostani hazáját megszállotta, a műveltség magasabb fokán állott s tanultabb volt az itt talált népeknél, melyek közé beékelte magát, nemis szorúlt más szomszéd, vagy az itt lakó népek szokás, rendeleteire; sőt mint tudva az itt létező népeknek ő adott alkotmányt, törvényt s intézvényeket.

Minekutána a valódi tiszta fényű s igaz szellemű kereszténytan mennyből rózsaszín szárnyain a halandók közé alászállott, a művészet, s szellemi műveltség diszkrőbb s üdvös öltönyt vevének magukra s az egész embernem erkölcsileg úgy, mint tudományilag lényeges átalakulásra ment keresztül. A görög, római s az őszes tudós világ művészet, tudománya a keresztény tudósok dicsőbb, alaposabb, valóbb tana s az általok folyton fejtett, tisztított, nemesített eszmék hatalma előtt háttérbe szorúlván, csodaszzerűleg elnémultak. Nagy hatás s lényeges befolyással voltak erre az első századokban élt hallhatlan érdemű egyházi szent atyák remekművei, majd a Párisban Sorbona Róberttől alapított nagyszerű s jószervezetű egyetem, később a lipcei, vándobonai s több más nagy hírben álló tanintézetek, tudós egyesületek, legközelebb Oroszhoz hová a tudós férfiak a világ majdnem minden részéből fényes igéret s jutalmak mellett édesgettettek.

Miket párszóval érintettünk, leginkább a régibb világot illetik. Honunkban szent István első apostoli királyunk ideje óta folytonosan fakadoztak a tudományok ibolyái, léteztek a művészet, szellemi ismeretek, kiválólag a keresztényhit terjesztés s emelésére tágasb, szűkebb körben, kisebb s nagyobb számmal növelő s tanintézetek, melyeket részint dicsőn országoló fejedelmek; szent István, Zsigmond, Hunyadi Mátyás, Mária Terésia sath; részint az ilyetén üdvös czélra áldozhatás boldogító hatalmával megáldott

egy-egy egyházi, s világi lelkes honnagyjaink alapítottak. Örök hír s díszben állanak, — letűnhetlen csillagokként tündöklenek a tudományok égjéjén, — gyémánt betűikkel jegyezték történelmünk arany lapjain mind azon nemes keblű, s páratlan érdemű egyének, kik a hon tudományos oltárának tettelegesen áldozatot hozni kegyeskedének. — Volt idő, még pedig elég huzamos, midőn a tudományok templomai majd nem kizárólag csak a dícsak s előkelők gyermekei előtt, csak a közönség válogatott részének oktatására nyitlakmeg; most hála az égnek, forró köszönet a nyilvános köztanodák nemes keblű alapítóinak, minden sorskülönbség nélkül a legszegényebbis bátran iskolázhat, s felküzdhethi magát a már nem többé elérhetlen magasságra, belcéphet a nap verőfényében lángoló esarnokon a tudományok szent hajlékába. Ah mi szép, mi nemes jótékonyan ragyogó nap gyanánt tűnni föl egy nemzet előtt, mi magasztos, mennyire dicső a vallásosság, jóerkölcs. közműveltség szent ügye előmozdítása által milliókra hatni, s ez úton az egész hon anyagi és szellemileg boldoggá tenni. Legyenek áldottak még legkésőbb porokbanis, kik a tudományok szentélyének talpkövét letették.

Az egykori költészek a tudományokat, — s azok becsét emelni akarván, — a fényt adó naphoz hasonlították; valamint, — így szólak — a kék ég dicső napja minden növényt táplál éltető melegével: szintúgy a szellemnek erkölcsi életet adó tudomány az egész emberinemet csak állandó jóllét s boldogsággal árasztja el múlhatatlanúl. „A tudomány, — köztiszteletű tudósunk Toldy Ferencz szerint, — oly szellemi hatalom, mely fölhat a legmagasabb polezokig, mellynek becsét és hasznát minden rend kénytelen elismerni. Hódít, melegít, buzdít.“ Menander az élesezü bölcsez a tudományokat magasztalván igen szépen, nemesak szépen de valóanis megjegyzi: *Sine litteris, quisquis, videt, nihil videt.* *) Böleshez méltó mondat. Mintha mondani akarta volna; hogy a test és ész szemei között oly különbség létezik, mint mily legélesebb szemekkel megáldott, és született vak között. Nincs különben. Mert miként élő a holtól, úgy a tudományokkal felékesített eszeslény, — mivel ezek nekie életet mintegy lelket kölcsönöznek, — különbözik a tanúlatlan avagy tudománytalantól. A tanulás tudományt, a tudomány bölcsezéget, melyet Aristoteles az észszemének nevez,

*) *Ὁ γραμματέων ἀπειροσ ἢ βλάπει, βλεπων.*

Jacobus Massenius, in Praefat. ad Palestram Orat. Coloniae 1706. edit.

teremtő az embernél. Nincs szellemünket nemesítőbb a tudománynál; nincs mi az Istenhez közelebb emelhetne mint a műzsák szerelme. Az úgy nevezett erények nem ritkán egyoldalúsággal töltik a kedélyt, a valódi tudományban a lélek kivetkezik anyagi bilincseiből, s az élet legmagasb, legfűségesebb tetőpontjára száll. „Nem csak az élet tavaszának örvendő szivre nézve legjótékonyabb szellemi dajkák a nyájas műzsák, de az élet alkonyát is bájosan derítik azok.“ A tudomány a polgári nyugalom, és közerkölcsök tökélyesbülésére vezet. Nem ok nélkül minden időben, minden művelt nemzetek oly becs s méltóságban, oly kincsnek tartották az emberi faj fejlődés s nemesítésére szolgáló tudományokat; hogy egyedül azokban az élet minden gyönyör s élvezet, az állam anyagi ügy, mint szellemi általános jóllétét helyezni sohanem kétkedének.

Azonban az élv, az öröm, a jóllét csak úgy eszközölhetők, csak úgy ölthetnek magukra állandó biborszint, ha a köznövelés egyöntetű s országos hatású alapokon nyugszik, ha a tanuló ifjúság tehetségei fejlődése, tudományilag haladása, erkölcsi műveltségére minél nagyobb gond s ügyelet fordítatik, minél több s minél ezélszerűbb növelők, tanintézetek állittatnak. Közüdv a nevelés eredménye. Elismerték ezt már hajdan Athenae és Róma, kik minden teendőik sorozatában a nevelés ügyét tarták legelsőknek. Elismerték különösen az aranymondatairól nevezetes Pythagoras követői, kik Scobacus szerint alaptörvényül tanították: hogy az ország talpköve az ifjúság neveltetése legyen. Azért az egykor híres Mitilene város felől írja Aelianus, hogy a legyőzött ellenség gyermekkeit semmire sem engedték taníttatni, hanem parasztos s vastag erkölcsökben hagyták minden halálos büntetésnél súlyosabbnak itélvén tudatlanságában élni. A kemény szívű Antistinesről azt jegyzimég, Laertius; hogy azért szokott legbuzgóbb fohászt az Istenekhez bocsátani, hogy ellenci gyermekei anyagi élv s gyönyörökben neveltessenek azaz pulán az erkölcs s tudomány szigorú fenytéke nélkül, és elnyárlott tehetetlenségben. — Ezaiás is a szent látnok a zsidók veszedelmének előokait és jeleit akarván hirdetni panaszra fakad, hogy nincs gyermek oktató köztök: hol van úgymond a törvény magyarázó, hol a kisdedek tanítója? 33 r. mintha mondani akarná: veszni kell annak az országnak, hol köztanodák nem léteznek s az emberi szellem kifejtése és nemesítésével nem foglalkoznak. Legszomorúbb mindazáltal mit erről a parancsoló hangon fölszólaló Ozeás 4-dik részében olvasunk; halljátok az úr igéit izrael fiai! mert törvénye van az úrnak a föld lakóival, mert nincs igazság és nincs irgalmasság, és nincs isteni

tudomány a földön; az átok és a hamisság, és a gyilkosság, és a lopás, és a házasságtörés eláradtak, — — azokáért sirni fog a föld, és megerőtlenül minden a ki azon lakik. — De vajon mi oka lehet e szerencsétlenségek eláradásának, és a reámondott ostoroknak? — hallgatott, — szól — az én népem, mivelhogy nem volt tudománya. Ime ha az emberek másképp gondolkodnánakis, az isteni rendetek szerint kellene mégis növelésnek és tudománynak lenni e világon, mert sirni fog a föld, és megerőtlenül minden ha ninesen tudománya. A társas életben nincs üdv, nincs virágzó jóllét, boldogság tudományos intézetek nélkül, mik hiányában a nép nemél, hanem a tudatlanság és szegénység nyomasztó korláti közt elhanyagolt növényként csak teng. Hála a gondviselésnek, mi e fölett panaszt nem emelhetiünk, jelenleg nem csupán az állam, országnagyjaink, hanem egyes városok, helységek, lelkeszek, előljárók, szóval minden befolyásos egyének, megértvén a kor komoly és intő szózatát, nagy gondot, éber figyelmet fordítanak a tanodák szent ügye előmozdítására, s ez által a közüdv emelés s terjesztésére, jól tudják hogy az ember csak eszének, szellemének kiművelése által juthat el a magas polezra, melyre a teremő által rendeltetett. „Csak szellemi műveltsége által lehet a földgömbön ura az összes állatseregnek, sőt az egész természetnek; sőt maguk az emberek köztis csak az ész és tudomány a döntő erő, miután látjuk, hogy néhány millió művelt emberből álló nemzet több száz millióra menő, de szellemileg hátramaradt nemzetek fölett képes uralkodni.“

Az erkölcs, értelem hiány mindég nagy szerencsétlenség az emberek közéletében. Szükséges telát, hogy mindenek előtt a szülők, mint legeslegelső növelők, osztán a tanárok s mások a dologhoz értők szívtükön hordozzák ama szent ügy keresztül vitelét, mely az embert emberré képezi a társadalomban.

Szólottam eddig, ha mindjárt nemis szoros logikai rend, s lánczolatban a tanodákról mint a nevelés, erkölcs s tudomány tárrairól; elmondandom most a szülők irányában mennyire kényelem s haszontárai azok. — Az Isten s maga az anyatermészet a gyermekek növeltetését mindenek előtt a szülőkre bizta. Születünk s az égtől végnélkül tökéletesíthető anyagi és szellemi tulajdon s tehetségekkel látatunkel, melyek bennünk szendergenek s kifejlődésök külső fölkeltés nélkül megsem indulhat. A természet azt

súgallja lelkiünkbe: „Tökéletesítsd magadat“ s ezzel utra bocsát, tőlünk függ osztán rendeltetésünk ezéja felé sietnünk; Oh de önmagunkra hagyatva egy minden felől töretlen, ismeretlen, bizonytalan uton, ha a bölcsesség szövétneke előttünk nemvilágít mint az egykori tűzoszlop a pusztában vándorló israhel népe előtt; ha a tapasztaltabbak nem támogatják, az erősebbek nem igazgatják ingó lépteinket, az igaz, egyenes utat meg nem találjuk, hanem az élet örökké mozgó tengerén horgony nélküli hajó gyanánt ide- s tova hányatunk. Születünk, és valjon jónak e vagy rosznak? — mi lenne az ember pusztá természeti állásában? Hobéz úgy írjale az embert mint egy fene vadat; Puffendorf mint egy szelid angyalt; Rousseau mint egy ártatlan gyermeket. Nekünk úgy látszik midőn eszünkben forgatjuk e nem kisszerű tárgyat, hogy kezdetben az ember sem jó, sem rosz, de mindkettőre vannak tehetségei, vannak hajlamai, és lehet ez, lehet az, hozzá téve; hogy valamint az anyagi és szellemi világban az előhaladás, emelkedés folytonos ipar, emyedetlen szorgalom által; úgy az elmaradás, sülyedés önkéntesen jó. Születünk, s mi lesz belőlünk? Elmosolyodott volna e kérdésre Democritus, elpityeredett volna Heraclitus s talán egyik sem felelt volna semmit. Magot vetünk, mi lenne belőle, ha ügyes kertészkez kellőleg nem öntözgetné, gyomlálgatná, s vadnak találván szelidágot nemoltona belé? Születünk, s azonnal mások örködnék fölettünk, kik folytonos, gondos növelés s oktatás által fölköltik, s kifejtik mind azt, mi bennünk szendereg s rejtve vagyon. Tekintsünk egy kisdedre, neme azonnal tapasztaljuk mily ügyefogyott, mennyire gyámoltalan s önmagával tehetetlen lény az ember, — neme minden körülményei azt mutatják, hogy segély, ápolásra van szüksége, hogy a legfőbb Lény az embert mások gondviselésére bízta. A lélek tehetségei ép úgy fejlődnek, mint a test erői, miként ez, úgy az vezetőt, útmutatót, irányadót igényel. Minden szülő gyermekét jónak, boldognak kívánja látni, csak ott a hiba, hogy egynémely a kívánságnál marad; más szánaudó közönyénél fogva keveset gondol, nem nagyon törődik gyermeke növelésével. Vannak kik gyermekeiket nagy gond s költséggel neveltetik a világi tudományokban, míg az üdv igazságainak ismeretésére vezető utat nagy részben mellőzik, s elhanyagolják, találhatnak még a nevelésre, gyéren ugyan, általnokat használók s olyak, kik a nevelés szükségét voltaképen nemismervén, a hajdani jelenet szerint fiaik növeltetése úra felett alkudoznak.

Adj mindent fiadnak, semmit adtál, ha nevelést nemadtál,

legyen bár ajándékok egy nagy híri ősöktől századokon át diszszel, virágzón reád maradt ékes czimer, egy alcibiadesi örökség, egy aretinusi gazdagság. — Adj nevelést, mindent adtál, ha szinte aristidesi szegénységben halsz is meg. A méltóság, csillogóbb állás csak szégyenpad az érdemetlennek, — és az erényt nem becsülő rabja nem ura saját vagyonának, legyenek bár a lánczok aranyból fűzve, gyémánt s gyöngyökkel kirakva, annál nehezebbek azok. Szülők! neveljétek embert a ti javaitokhoz, nem javakat az embernevet alig érdemlőnek, adjatok hű, munkás polgárt a honnak, ne hont a méltatlannak, hadjatos jó örökösöket inkább, mint nagy örökséget. Ugy hiszem szent Pál a népek nagy buzgalmű oktatója Timotheushoz intézett levelében a szülőkre is czélt midőn ekként szól: „Megőriztétek a gondjaitokra bizottakat, az evangelium igazságainak szentségét a végett, hogy teljesen betöltésétek a melyet hallottatok; megőriztétek a reátok bizottakat, kerülvén a csúfolkodó beszédek hivságait, és minden ellenkező tudományt, mely hibásan viseli a tudomány nevét, és a melyet egynémely mestersége gyanánt nézvén, az igaz hittől eltévedt (I. Tim. VI. 20.) Ismétlem, szülők teljesítsétek állástok legfontosabb erkölcsi kötelemvé szentesült feladatát, járjatok el hiven, lelkiismerettel növelői tisztetek, kötelmetökben, kétség túl számíthatlan köszönet, háladatosság, szünetlen tartó szeretet leend szent működéstök díja, jutalma: ellenben—hidjétek el—még e földön szülői mulasztás s gyöngcségtökért keserű szemrehányásokat kellett tiúrnötök, s a ferdén növelt gyermek hamvatok fölett nememelend hálásemléket, hanem kötelem mulasztásokat emlegetend.

Azonban e helyt kérdés merül fel, hányan vannak a szülők közül, kik e nem csekély fontosságú növelőitiszt, állás s helyzetnek szellemileg, vagy más ez életben előfordulni szokott okoknál fogva voltaképen képesek volnának megfelelni? A közélet nagy piaczn sok az ember előfordulható foglalkozása. Ezer az út, melyen, különbféle a mód, mi által, számmélküli a pálya, a munkakör, hol naponként kenyertinket keressük. Némelyek közülünk gazdászattal foglalkoznak, avagy mesterséget s kereskedést üznek; mások hadipályán töltik éltük legszebb részét, éveit; vannak, kik nyilvános állami hivatalt viselve munkálnak és fáradnak, küzdenek és vivnak tollal és tettel éj és nap, s így bokros, naponkénti rendes foglalkozásaik mellett nem gyécen úgy ezek, miként azok, annyi üres időre sem tehetnek szert, miszerint gyermekeikkel huzamosabban, kellőleg társalogván nyájasb atyai beszélgetésbe ereszkedhetnének; e fölett még vajmi sokan találtatnak, a szülői

állást önképességek és a növelés körében szükségelt tudomány hiánya miatt úgy, amint kívántatik betölteni épen képtelenek. Nincs, nemis lehet itt szó a neveléstanban jártalanokról, hisz őket nagy részben nevelésseli bajlódás, foglalkozás alól fölmenti értelmletlenségök; hanem azokról, kik a nevelésmód s rendszerbe avatvák, gyermekciket növelni s tanulmányokra oktatni képesek, és azt valódilag teszik. — Az oktatástan elméleti, és gyakorlati; ez utóbbi téren több évi gondolkodás, tapasztalat, jártasság igényeltetik, hogy a gyengekor hajlamait, természetét, lelkerőit, képességét kismervén, fölettük magunkat tájékozni s oktatási rendszerünkben mindazokat tanoncainkhoz alkalmazni tudhassuk; az atyák mint növelők többnyire a gyakorlatitérrel ismeretlenek lévén a kor, képesség s egyéb szellemi tehetség s főkélyekkel mit sem tépelődve, alig pár évig oktatják saját magzataikat, már is nagyban azt követelik, hogy minden hallott s általok előadott tantárgyakban tökéletesen forgott s otthonosak légyenek. Soknál a türelem, — a növeléskörébeni főkellék, melyis minden oktatónak első erénye kell hogy legyen, — nagy mértékben hiányzik, honnat a türelem helyét az ezer alakban felmerülni szokott türemlenetség foglalván el, oktatás közben a gyermek csak csekély botlás, főnakadása miattis annyira fölhevülnek, hogy az apa egyetlen magzatát, szerelme tárgyát ridegen szem elől elűzván, fellobbanva erősb hangon mondja könyes szemekkel távozó gyermekéhez, menj nyilvános tanodába, tanítsanak ott, én ezentúl nemveszödöm veled. Csak gyéren mint fellegek közt itt-ott tiszta fény tűnikfől egy szelid, s olyatén geniusú atya, ki higgadt lélekkel, megkívánt kitűrő türelemmel húzamosb ideig oktatván fiát, benne fáradsága csüggedhetlen munkája várva várt, sikerrel koszorúzott gyümölcsét apai öröm, megelegedés között szemlélni szerencsés lehet.

Nagy hatású, erejű ne mondjam elfogúlt a szülői szeretet, mi folytán gyakran előfordúl, hogy a gyermek csak kissé szikrázni látszó észtehetsége, — minek kifejlésére húzamosb idő kívántatik, — lángtehetségnek, s a gyermek lángeszitnek elneveztetik, mihez részint az éretlen magasztalások, részint a házi-család, eseléség s más hízalgók tapsai járulván — azon eredményt szülik; hogy nem csak hogy a gyermek erkölcs, tudományilag nem gyarapodik; sőt inkább lassanként az üres elbizakodottság önteltség nyomain járva, főnhéjázó, gögös s munkátlanává válván észrevehetőleg napról napra az erény s tanulmányaiban hátra marad, mi utóbb a szülők által ugyan észrevéttetik, de hasztalan, többnyire már késő s az elkövetett hibát helyre pótolni nem

mindég áll hatalmukban. Többet mondok, mi majd nem hihet-
 lennek látszik, de számtalan előpélda áll bizonságúl: a nevelés
 szép mezején akadunk hervadhatlan koszorúval ékesített ügyes
 nevelők s kitünőleg jeles tanárookra, kik egyszersmind család-
 atyák, különös valóban s alig magyarázható és még is úgyvan, mi-
 ként ezek közül többen üdvös eredmény, nagyobb szerencse s
 dicsréttel működnek más, mint saját magzataik nevelés s ok-
 tatásában. Honnan ered? a dolog okát azok, kik természetes
 atyák, sokkal jobban tudják, mint sem azt bővebben fejtegetni
 szükségesnek tartanók. Igénytelen nézetünk szerint tán legczél-
 szerűbb, ha a gyermekek oktatás, nevelése egészen idegen ke-
 zek s egyénekre bízatik, olyakra kiválólág, kik e nagy hasznú
 tárgy iránt belöszönt, természetes hajlamat érezvén, e szent ügy-
 nek fölszentelik egész éltüket; ugyan is csak az illetén függet-
 len, részrehajhatlan, a tanügy szerelmétől egészen áthatott taná-
 rok működhetnek leginkább követelt sikerrel, a szülő s közvá-
 rakozásnak megfelelőleg tisztiköriükben. Szeremlei Gábor honunk
 egyik tudósa „Neveléstan“ czimű művében bizonyos szellemi kel-
 léket tűzki, melyekkel kell birniok azoknak, kik a neveléstéren
 a rájuk bizott ifjúságot a kijelelt célra biztosan vezérleni hivat-
 vák; Ugyanis a tanárban szükségkép megkivántatik,

1) „Hogy ismerje a termő földet, az egély, erény és érte-
 messég magvait liutendő, általánosán véve az emberiség szelle-
 mi természetét vagy lelkiületét — különösebben

a) Ismernie kell az erkölcsiségi állapotot, hajlamok, szen-
 vedélyek sokféle redözetét, fény- s árnyoldalait.

b) Ismernie kell az emberiség általános értelmi állapo-
 tát, lelkihetségek mivoltát, hatáskörét.

Mindkettőre lélektani belátás s tapintat igényeltetik.

2) Ismernie kell a tanárnak az elemitanulmányok szelle-
 mét. A tanulmány szellemének föltogta nélkül legkissebb szelle-
 mi érdeletet sem nyújtó esontváz bár mely tanulmány is, semmi-
 képen sem hagyja magát hajtatni, a növendék megfogásához
 simittatni, erre pedig alapos plülisophiai ismeret kivántatik.

3) A különböző tanmódszerek ismeretének teljes birtoká-
 ban kell lennie, hogy azokat fény- s árnyoldalaihoz képest méltá-
 nyollhassa. — mindeniket maga helycú alkalmazhasson. Való-
 ban a tanmódszerekre nézve is igaz az; hogy a maga nemében
 jó és helyes, nem egyaránt czélos a növelés minden szakában
 akármely körülményekre alkalmazva, mirenézve szüksége van a
 neveléstanra; mert ennek egyik feladata az. — hogy a különböző

tanmódszereket megismertesse, és mindeniknek saját alkalmazási helyet tűzzönki.“

E szellemi kellékek nélkül egyenesen kimondhatjuk, tudományosan művelt, általános és alapos képzettséggel bíró tanár nem lehet.

Kétség túl tudományt igénylő, nagy becsű s hasznú, de egyszerismind nehéz s fárasztó a tanáripálya. Róma legnagyobb szónoka a növelés méltósága, haszna fölett elmélkedvén a többi között így szólott: *Quaerenti mihi multum, et diu cogitanti, quamnam re possem prodesse quam plurimis, nulla maior occurreret, quam si optimarum artium vias traderem meis civibus. Quod enim munus reipublicae adferre maius meliusque possumus, quam si docemus, atque erudimus iuventutem?* 1. de Div. C. 12. Seneca a nemes jellemű férfiú az mondá: *Non is solus reipublicae prodest, qui tuetur reos, et de pace, belloque confert; sed qui iuventutem exhortatur, qui in tanta bonorum praeceptorum inopia, virtute instruit animos, qui ad pecuniam, luxuriamque cursu ruentes prensat, ac retrahit, et, si nihil aliud, certe moratur. An ille plus praestat, qui inter cives ius dicit, quam qui docet, quid sit iustitia, quid pietas, quid patientia, quantum bonum sit conscientia?* de Tranqu. C. 3. János az egykori szent hirű byzanti püspök ily módon okoskodik: *Quid maius, quam animis moderari, quam adolescentulorum fingere mores? omni certe pictore, omni certe statuario, ceterisque huiusmodi excellentiores hos duco, qui iuvenum animos fingere, mentemque ingenuis artibus et scientiis inbure nonignorant.* S. Joannes Chrisost. in Cap. 18. Matthaei Homil. 60. Brougham pedig a lángeszű britszónok, midőn 1825-ben a glasgowi egyetem rectorának választatott, nagy tudományal szerkezett beszédében ekként fejezéki magát: *Homines ad Deos nulla re propius accedunt, quam salutem hominibus dando; nihil habet nec fortuna tua maius quam ut possis, nec natura tua melius quam ut velis servare quam plurimos.* — Mi is lehetne emberi törekvéseink között nemesebb mint terjeszteni a szív és ész nemesítő hasznos ismereteket, előmozdítani az erényt s az elméleti műveltséget. Mi lehetne dicsőbb hivatása az embernek mint a gyöngye s tanulmányokban járatlan ifjuság előtt meggyújtani a világosság szövétnekét; — mint az emberinem javát, dicsőségét s előmenetét befolyása által eszközteni. A tanárok nevelik s képezik az egyház és állam bajnokait. Ők tűzikki az elveket, melyek nyomán jelenleg s jövőben boldogok lehetünk. Ők mutatják meg az utat és módot, mi folytán körülményeinkhez ké-

pest erőink, s tehetségeinket kifejthetjük. És itt önkénytelenül is eszembe ötlenek Koszorús dalnokunk szavai: „Valjon néktek ezért léssen e pályabér“? Ha a jámbor földmivelő fáradsága; a kézműves s kalmár ipara; a hős csatákerényi erélyes működése jutalmat érdemlenek; néktek bajtársim, kik minden külösztön, néma szerénységgel, zaj nélkül hintitek a szellemi műveltség és jó erkölcsök magvait, „Valjon — ismételve a Koszorús dalnokkal felszólalok, — néktek ezért léssen e pályabér“? Igen, nemes működéstök, buzgó s ernyedetlen fáradaimtok már jelenben a jóktól elismeréssel üdvözöltetnek, az utókorban pedig mindazok áldást mondandnak reátok, kiket jótékonyágtok a tudatlanságtól és vétektől megmentett.

Aristoteles a böles a gyermeket egy fehér táblához hasonlította, melyre azt lehet írni, vagy rajzolni, a mi a mesternek tetszik; Plutarch az élet s jellem író a lány viaszanyaghoz, mely mindenfelé könnyen hajtható; a tapasztalat pedig újjal mutatja: hogy a gyöngekor természeténél fogva minden nemhallott tárgy iránt az újság és friseség eleven ingerével bír, figyelme a kandság által mindegyre erősödik, emlékezete oly mértékben fogékony, minővel későbbi korában épen nem bír; és mégis mind ezen szép tulajdon s tökélyei mellett, melyetén munkásságot, buzgalmat kelletik kifejtenie, mennyi türelem, kitartásra van szüksége a tanárnak, míg a fiatal sarjadék keblébe az erény s erkölcsiség állandólag maradandó szerelmét vésheti; míg vele a szép és hasznos ismeretek kesernyés gyökereit kedves szellemi eledel gyanánt édes-sé varázsolván megkedveltetheti, csak az nem tudja, ki élén keresztül soha senkit sem növelt, nem oktatott. Mi teendői légyenek az érettebbekkel, azokat értem, kik a gyöngébbkor keletéből az ifjúkor delébe mennek átál s kiket a világ bódító szavai s érzéki gyönyöreí már-már csábitólag lebilincsezni czéloznak; megvallom őszintén alig vagyok képes kellőleg elmondani, mily nehéz s egyúttal fárasztó helyzetbe jó a fiataikor javát igazán szívén viselő tanár ílyetén körülmények közt, midőn tudniillik; a lankadó, renyhe, s hanyagokat a tudományok művelésére serkenteni, a csekélyb elmetehetségűeket kitűrés s folytonos munkásságra bírni, a ledér és pezsgő életmód kedvelőket, a tanodai rends törvénysértőket a jámborság, becsületesség, engedelmisség s törvényszerűség jótékony s üdvös korlátí között megtartani állássa s kötelme parancsolja. A gyöngekor apróbb tévedés, botlás, hibái nagy részben az ész, szív és szó majd szelíden kegyes, majd erélyesen komoly hangjain javíthatók; ellenkezőleg a ko-

rosbaknál, főleg azoknál, kik szellemi tekintély folytán jóra nem indulnak, a józan okosság elvei szerint kormányoztatni magukat nemengedik, a felsőbbbségtől kiadott törvény- s rendeleteket pöf-feszkedés, szilajdacz, s makacs indulattal megvetik, egészen más, szigorúbb módokrúl kell gondoskodni, erősebb fegyelmi eszközöket szükség alkalmaznunk, s alkalmazásukkor lelkünk egész értelmével úgy intézkednünk, oda kitelhetőleg czéloznunk; hogy a javítólag alkalmazandó fegyelmi rendszabályok fogamatossá válván s a kívánt eredményt minden részben megteremvén az eltévedt s rozsz útnak indúlt ifjú viharos csapásoknak kitett hajója a vésteljes örvény helyett biztos kikötőbe vezetessék. Illyetén kényelem s haszontárai a szülőkre nézve a tanodák, hol a tanárok ezer meg ezer baj s akadálylyal küzködve a szülők helyét, munkakörét elfoglalván, gyermekeiket nemugyan anyailag, de bizonyára boldogító szeretettel eltávolítva a véstől, fáradhatlanúl a tudományokra oktatva vezetik az erkölcs és erény szentélyébe; és így tanár és szülőitiszt kettős kötelmet egybecsatolva mind két állásnak megfelelni szellemük egész szenvedélyével törekszenek.

És még is úgy veszem észre mintha sóhaj s panaszhang verdesné füleimet, — igen, az anyák sóhaj s panaszhangjai azok, nem rendén találván magzataikkal a tanodában bánásmódot, miszerint ott koránsem valódi szeretet, de túlságosan szigor uralkodik. Megfognak engedni e részben a legjobb anyák, az általam mélyen tisztelt anyák, véleményem, nézetem folyamán állítások kissé alaptalan. Rend mindennek a lelke, rend tartatik ha valahol bizonyára a tanodában mindenben, úgy a szigor alkalmazásban, vagyis a tanonczokkal bánásmódban, — a kor, erkölcsösség, műveltségi állapot, nemesb otthoni nevelés szemelőtt tartatván mindég, ezekhez méretik a fölszólalás, az útba igazítás, a rend és törvény ösvényére visszaterelés, és valamint az elkövetett csintények, botlás, tévelyek ezerszerük: úgy a feddés, megrovás, dorgálásnak természeténél fogva igen sok nemei, fokozatai vannak. Minden megrovás, fenyítés czélja a bünöncz javítása.

Még egy szóm van és ugyan kegyetekhez tisztelt anyák, kik erősen követelik a nevelő tanároktól, hogy általok minden iskolát járó gyermek születés-személyválogatás s különbség nélkül egyenlően szeretessék; valjon tiszteletteljesen kérdem kegyetek egyíránt ölelike magzataikat? ha igen-nel felelnek, úgy nincs mit szólanom, ha nem-et mondanak, mi még az ikergyermekeknélis megtörténik, mi okra nézve nem engedhetik meg, hogy a tanoncz belbecs- s értéke szerint kedveltessék? Erre tán azaz ellenvetés,

miszerint az égi adomány nem egyaránt méretik. Ugy van. Ebből indulva a tanárok minden észtehetségéhez képest iparkodó, szenvediseletű, ártatlan erkölcsével magát ajánló tanuló iránt nem ugyan azon gyöngéd ne mondjam túlzott anyai szeretettel, melyel a szülők szülötteiket közönségesen ölelik, melyel makacs, engedetlen, nem gyóren hibás lépteiket az erény fehér fátyolával leplezni szokják; de észszerű, mérsékelt szeretettel, — mi sokkal több s gyöngédebb mint mit maga az embertermészet általános követel, — viseltetnek. Szavakban kinem fejezhető a tanár lelki öröme, — melyet tanítványai erény s tanulmányokban tett előmenetéből érez, élvez, midőn tapasztalja tanoncjai közül egyike mint iparkodik mindent mit hall, lát, tanul elméjében megtartani, a másik szebb, és szebb, újabb és újabb szellemi ismeretekre szert tenni, a harmadik versenytérre szállván nemes elszántsággal mi módon törekszik diadalmasan nyert pálmaágát társakezéből kiemelni. Midőn lelkében előre látja a polgári fényt, és boldogság diszlibb polczát melyet őszintén törekvő tanoncjai egykor elfoglalni képesek leendenek. Hol a tanár, ki olyatén ernyedetlen buzgalmű, munkát kedvelő tanonczoikat szeretetre nem méltatna?

Mi a tanonczoikat illeti, ők sem viseltetnek azon forró s gyöngéd szeretet s vonzalommal tanáraik iránt, melyel szülöiket minden lépten nyomon majd nem az elragadtatásig ölelik; minde mellett szivből lélekben kedvelik, tisztelik ők tanáraikat, minél fogva tanáraik minden szó s mondata, minden nyilvánított akarata nemcsak varázserővel hat reájuk, nemcsak parancs gyanánt hangzik előttük; sőt még messziről sejtett gondolatitis ép oly meleg lélekkel, mint mily szigorú kötelességérzettel bétölteni — fő boldogságnak tartván, — lelkük egész tehetségével törekszenek, ez úton ohajtván magukat megkedveltetni s tanáraik vonzalmát, szeretetét kiérdemleni, megnyerni, mit ők sokkal inkább tettekben, mint szóval képesek kifejezni. Innen az a szeretet, az a kapcs, melyel a tanonc mesteréhez, ez viszont tanoncza iránt szorososan csatoltatik. — Boldog a tanár, ki az egyház, és államnak hasznos tagokat képez; boldog a tanonc, ki a tanoda szük falai közül az erény s tudomány virágival fölesinositva lépki a világ szinterére; legboldogabbak a szülők, kik gyermekei iparkodásában szép reményeiket teljesíteni szemlélik. Sokat szólhatnék még a tanodákról úgy is mint a növelés, erény, tudomány, úgy is mint a szülők irányában kényelem s haszontáiról, azonban jelenleg többnyire magából az életből merített jegyzeteim széthányt, meg-megszagott szálait ne nagyon hosszúra nyúljanak. célszerűnek véltem

összekötözgetve felgombolyítani; tán máskor, ha éltennek, mihez nem nagy reményem van, az ég kedvezend, alkalmam leend új-
lag, és ugyan kellő rendszerben legombolyíthatni.

II.

Tanári kar.

Szám:	Tanár neve:	Tantárgyak, melyeket előadott:	Tanodai osztályok, melyekben előadás- kat tartott:	He- tenkénti előadá- sainak óra száma:	Jegyzés:
1.	Hutter Antal	Hittan Magyarnyelv.	3. 4. 3. 4.	2. 2. 2. 2.	Igaz- gató.
2.	Horváth József	Latinnyelv Természettudomány	3. 4. 3. 4.	6. 6. 2. 3.	Term. tani mü. fölt.
3.	Ruff József	Németnyelv Történelem s földrajz	1, 2, 3, 4. 1. 3.	4, 3, 3, 3. 3. 3.	III. oszt. főnök
4.	Szepesi József	Hittan Latinnyelv Magyar- nyelv Törté- nelem s földrajz Mennyiségtan.	2. 2. 2. 2.	2. 8. 2. 3. 3.	II. oszt- tály főnök
5.	Szitkey István	Hittan Latinnyelv Magyarnyelv Mennyiségtan Természettan.	1. 1. 1. 1. 2.	2. 8. 2. 3. 2. 2.	I. oszt- tály főnök.
6.	Tóth Kal. József.	Görögnyelv Történelem s földrajz Mennyiségtan.	3. 4. 4. 3. 4.	5. 4. 3. 3. 3.	IV. osztály főnök.

Rendkívüli Tanár:

Szitkey István mint főlebb, szépírást tanár.

III.

Tanodai bizottmány.

T. cz. Gaál Miklós, hercegi uradalmi ügyvéd. — Gyárfás Károly, polgármester. — Jancsó Péter, pénztárnok. — Hutter Antal, tanodaigazgató. — Horváth József, tanár. — Szitkey István, tanár.

IV.

Kivonat a tanodai jegyzőkönyvből.

A lévai kegyes tanítórendiek vezérlése alatt 1815-től kezdve 1856⁷-ig növekedett összesen 8620 tanuló.

V.

Előadott tantárgyak vázлата.

1. *Hittan.*

- I. osztály. Hit, remény, szeretet. Az Istennek tiz, az Anyaszent-egyháznak öt parancsolata. A szentségek, keresztény igazság, és a négy utolsó dolgok. Kézikönyv: Az öreg katekismus. Budán 1818.
- II. osztály. Vallásos szokások és szertartások; az áldozat, templom, oltár, egyházi öltönyök a sz. misénél, a szentségek kiszolgáltatása és a ker. kat. egyház jelesb ünnepei. K. k. vallásos szokások és szertartások. Irta Dornis Gáspár. Pest. 1854.
- III. osztály. Az ó szövetség története a Megváltó születéseig. K. k. Bibliai történet Róder Alajostól. Pest. 1852.
- IV. osztály. Előkészületek a Megváltó eljöveteléhez. Jézus gyermekora. Előkészületek Jézus nyilvános életéhez. Nyilvános életének 1. 2. 3. éve. Jézus kinszenvedése előtti végnapok. Kinszenvedése, halála, megdicsőítése. Apostolok cselekedetei. Palestina földrajza. K. k. Bibliai történet. Róder Alajostól. Pest. 1852.

2. Latinnyelv.

- I. osztály. Betűtan, előisme az igékről, fő- és melléknevek, névmások, igehatározók, számnevek, előljárók, nevek nemei. Kézikönyv. Latinnyelvtan. Irta Szepesi Imre. 1-ső rész Pest 1852. Olvasás, fordítás, elemzés, írásbeli dolgozatok.
- II. osztály. Igék II. F. folyt. ugyan azon kézi könyv II. része szerint, olvasás, fordítás, elemzés, írásbeli dolgozatok.
- III. osztály. Szófüzés szabályai. K. k. Latin mondattan; irta Szepesi Imre. 1854. Olvastatott, s elemzve fordítatott Hoffmannak: *Historiae antiquae . . . Vindobonae 1854* című könyve szerint L. I.
- IV. osztály. Szókötés, szómér- és verstan. K. k. Latinmondattan Szepesi Imrétől Pest 1854. — Latin nyelvtan IV. folyam Sümeghi Páltól. Pest 1851. Olvastatott, s elemzve fordítatott Julius Caes. de bello Gallico.

3. Görögnyelv.

- III. osztály. Betűtan, nemismertetése az igének, névragozás, fő- és melléknév, névmások, számnevek, a tiszta és nemtiszta jellemű igéknek hajtogatása. Olv. ford. elem. K. k. Elemi hellen nyelvtan Szepesi Imrétől. Buda 1852.
- IV. osztály. Az előbbieket ismétlése után a rendhagyó és μ igék ragozása. K. k. ugyan az.

4. Magyar nyelv.

- I. osztály. Szám, rendelő, osztó, és sokszorozó számnevek, névutók, névmások az igeragozásig; ide értve a mutató, visszahozó, kérdő és határozatlan névmásokat. — Kézi könyv. Magyar nyelv Ihász Gábortól. Eger 1853. Olvasókönyv Trautwein Buda 1852. Írásbeli dolgozatok.
- II. osztály. Igeragozás, határozók, névképzők, igeképzők, határozóképzők, szóösszetétel. — K. k. Ihász Gábor. Eger 1853. Olvasókönyv Trautwein. Buda 1842. Írásbeli dolgozatok.
- III. osztály. Mondattan olvas. elem. szaválás, írásbeli dolgozatok.

K. k. Magyar szókötés, Budán 1851. Olvasókönyv Trautwein Pest 1852.

IV. osztály. Irálytan. Szómértan. Olv. elem. szav. szerkesztés. K.k. Irálytan Zimmermann. Pest. 1852. Olvasó könyv Trautwein. Pest 1852.

5. Németnyelv.

I. osztály. Helyes olvasás és írás, nem, név, segéd és rendes igék ragozása, olv. ford. elem. írás. Kézikönyv: Német Gram. Toepler Theophil. Pest 1853.

II. osztály. Ismétlés. Névmások, igék, és egyéb beszéd részek. olv. ford. elem. írásbeli dolgozatok. K. k. ugyanaz.

III. osztály. Előbbiek, olvasás közbeni ismétlése; rendhagyó igék. Mondattan. olv. elem. fordít. írásbeli dolgozatok. K. k. Toepler Theophil. Pest 1853. Olvasókönyv Mozart.

IV. osztály. Mondattan. olv. elem. fordít. írásbeli dolgozatok. K. k. az előbbiek.

6. Történelem és földrajz.

I. osztály. Mér- természettani politikai földrajz elemei. Kézi könyv: Az általános földrajz alapvonalai. Málik Vincze Bécs 1853.

II. osztály. Ó-kor. Ázsia, Afrika, és Europa népei a Macedonok történeteig az ó-világ földrajzával. Macedonok és rómaiak időszerű földrajzzal, K. k. Az ó, közép, és újkorbéli föld-irat és történ. alaprajza. Vincze Paulin 1. köt. Pest 1852.

III. osztály. Középkori történel. a nyugoti birodalom megszűnésétől kezdve Habsburgi Rudolfig. Amerika felfedezése — tekintettel Magyarországra. K. k. ugyanannak második kötete. Időszerű földrajz.

IV. osztály. America felfedezésétől kezdve a jelenkorig. K. k. az előbbeni folytatása. Austriai honismeret. Bécs 1854. Időszerű földrajz.

7. Mennyiségtan.

I. osztály. A számtani 4 műveletek egészekkel, szorozási és osztási

- rövidítések. Kézi könyv. Barcs Ferencz. Budán 1848.
Mértan: vonalok, szögek, egyenközüek, háromszögek, és ezek főbb tulajdonai, négyszögek. Kézi könyv Szabóky Adolf. Pest 1851.
- II. osztály. Számítan: viszonyok, arányok, egyszerű hármasszabály, a honi és külföldi pénz- és mértéknemek ismertetése. K. k. Barcs F. II. és III. rész. Mértan: négyszögek s rendes szögek képzése, a három és négyszögek viszonyos átalakítása és tereik kiszámítása. K. k. Mértan elemei. Szabóky Adolf. Pest 1851.
- III. osztály. A négy algebrai művelet, hatványozás, gyökvonás, csoportozati műveletek. K. k. Számolástan III. r. Szabóky. 1851. Mértan: a kör és ahhoz viszonyított vonalok és alakok tulajdonságai, a terület és körtér kiszámításai. K. k. Szabóky-tól.
- IV. osztály. Az előbbiek ismétlése után az összetett hármasszabály, a kamatszámolás, társaság, láncz, és vegyítészsabály. K. k. Barcs F. Mértan: A lapmértannak ismétlése, a síkok fekvése, a szabályos és félszabályos testek főbb nevei, felületek, és tömegek kiszámítása. K. k. Mértan elemei: Szabóky Adolftól II. füzet. Pest 1851.

8. Természettudományok.

- I. osztály. Természetrájk: természettani előismék: embertan, emlősök, rovarok, és férgek. Kézi könyv. Természetrájk elemei: Hanák Jánostól. Pest 1846.
- II. osztály. Természetrájk: Madarak, hüllők, halak, az egész növénytan K. k. Természetrájk. Hanák. Pesten 1851.
- III. osztály. Természetrájk: Ásványtan: K. k. A természetrájk elemei Hanák Jánostól, Pest 1851. — Természettan: a testek közös sajátságai, vegy és hévtan. K. k. Természettan alaprajza Lutter Ferdinandtól 1853.
- IV. osztály. Természettan: merő, hig, és terjedékeny testek egyensúlya, és mozgása, láttan, villanyosság, delejesség, csillagászat elemei. K. k. A természettan alaprajza Lutter Ferdinandtól 1853.

VI.

Vallási ügy.

A délelőtti előadásokat $7\frac{1}{2}$ órakor sz. mise előztemeg; a vasárnap- és ünnepnapokon félóraig tartott hitbeli oktatást pedig délelőtt 9 órakor sz. mise, délután $2\frac{1}{2}$ órakor vecsernye szokta követni.

A róm. hathol. növendékek a tanév által hatszor végezték a sz. gyónást, és ugyan annyiszor részesültek az oltári szentségben. Különösen a húsvéti gyónást 3 napi sz. gyakorlatok előzték meg, melyeken a tanári kar jelen volt.

A hely. evang. és Mózes vallásuak a hittanban saját helybeli hittanáraik által oktattattak.

VII.

Fegyelmi ügy.

Az ifjúságban gondosan fölélesztett és az évfolyása alatt szüntelenül föntartott tisztelet a tanodai törvények iránt szükségtelemné tette a fenytésnek azon nemeit, melyek szigorúbbak, és nyilvános megrovással járnak.

VIII.

Tanodai ifjúság száma.

	I.	II.	III.	IV.	Összesen.
A tanév kezdetén:	41.	29.	20.	12.	= 102.
Jelenleg:	41.	27.	20.	12.	= 100.
Vallásra: róm. kat. 87. hely. vall. 7. ágost. vall. 3. héber vall. 5. összesen 102.					
Nemzetiségre: magyar 92, német 3, tót 2, heber 5, összesen 102.					
Ösztöndíjas: 3. Az előadásnyelv magyar.					

IX.

Tanárok között történt változás.

Nagyobb változások a lemerült tanév folytán a lévai gymnasium körében nem történtek, egyedül Cimelányi József helyébe a kegyesrend kormánya által Tóth Kal. József a tanév kezdetén tanítónak rendeltetett.

X.

Könyvtár és Taneszközök.

A könyvtár az 1856⁷-iki tanévben csak a sz. István társulat küldeménye; Magyarhon természet barát 1. 2. 3. füzet; Tanodai lapok által szaporodhatott.

A természetrajzi gyűjteményhez járultak: 1. kitömött emlősök: Mókus, Űrge ifj. Bolemann János úrtól.

2. madarak: Súlyom, Fogoly him s jercze, Szalonka erdei f. t. Kiszlingstein Antal vámos-ladányi kath. lelkész úrtól, és két tuzok tojás. Gyöngy tyuk, Banka, Bibicz, Pinty árva, és havasi Kiss József 3-dik osztályi növendéktől.

3. hulló: közönséges Sikló borszeszben ifj. Bolemann János úrtól.

4. rovarok: Korzendorfer Károly reáliskolai növendéktől; — osztályzott rovarok ifj. Bolemann János úrtól, — pille rovar gyűjtemény 15 üveg szekrényben Vajmann Károly úrtól.

5. növények: Teschen határában gyűjtött, Linne rendszere szerint osztályzott gyűjtemény ifj. Bolemann János úrtól.

6. ásványok: Nyolcz darabigen jeles példány Körmöczről.

A természettani teremnek jutott: Lejtő fokokkal — rézhenger — mérő serpenyővel felszerelt n. t. Szepesi Imre tanár úr — kegyes pártolótól. — A tanoda szerzeménye: Hydrostaticus mérleg: homoru s domboru Tükör, Vegytani eszközök: légveder — göredek — üveg csövek, burák palaczkok s. t.

XI.

Felsőbb helyről érkezett k. rendeletek.

- 1) A gymnasium történeti vázlata felkértek. 5555 sz. int.
 - 2) „Ásványtan“ című könyv algymnasiumi használatra elfogadható. 29,007. sz. int.
 - 3) Baier Gustáv lopás miatt a birodalom minden tanintézteiből kizáratik. 33738. sz. int.
 - 4) A pozsonyi, selmeczi agost. vall. Losonczyi helv. vall. tanintézetek magánintézetek gyanánt tekintendők. 2894. sz. int.
 - 5) A gymnasiumi osztályokba felvehető tanulók száma meghatározatik. 7792. sz. int.
 - 6) Megírtült ösztöndíjak hirdettetnek. 9685. sz. int.
 - 7) Tanodai ösztöndíjasok nevei. 9685. sz. int.
 - 8) A rosnyói agost. vall. gymnasium nyilvánossá lón. 12709. sz. int.
 - 9) Deák Sándor „Mondattan“ című könyve iskolai könyvül felvehető. 12550 sz. int.
 - 10) Mértani táblák ajánlatnak. 11806. sz. int.
 - 11) A tanodákból kizárt tanulók nevei megküldettek. 14076. sz. int.
 - 12) A teresianum és hallerféle intézetekben megírtült helyek hirdettetnek. 14076. sz. int.
- satb. satb. satb.

XII.

Tanodai ünnepélyek és nyilvános vizsgálat.

A lefolyt 1856⁷. tanévben felsőbb rendeletek folytán a tanítás October hó 1-én vette kezdetét, e napon tartatott ünnepélyesen a Szentlélek segítségül hívása a tanév szerencsés lefolytaért.

October hó 4-kén mint ő cs. kir. ap. Fölségének névnapján az ő áldásárasztó szerencsés országlásáért tartatott isteni tiszteleten a tanári testület az ifjúsággal együtt jelen volt.

Kerületi tanodai főfelügyelő nagyságos és ft. Kozácsek József cs. kir. isk. tanácsos, apát, és nagyváradai kanonok úr intézetünket Aprilis hó 15-én meglátogatni kegyeskedett.

A ker. kath. hittanból a tanodai ifjúság nyilvános vizsgálata a tanári testület által Jul. 20-ra határozottatott. A tartandó vizsgálatra egész tisztelettel meghívatott főtisztelendő Valentovich József, kanonok, cseres, és sz. benedeki plébános úr, mint érseki felügyelő. Az előléptetési vizsgálatok Jul. hó 15-én kezdődtek, s az említett hó 29-ig folytonosan tartattak.

A tanév végnapján ugymint Julius 31-én a tanév szerencsés lefolytáért a mindenek urának hálaáldozat mutattatott be: mi végeztével a tanuló ifjúság között az osztálytanárok által a tanodai bizonyítványok szétosztattak.

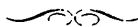
Az 1857-s-diki tanév October hó 1-ső napján veendi kezdetét, szolgáljon a mélyen tisztelt szülőknck figyelmeztetésül.

TARTALOM.

- I. Jegyzetek a tanodákról mint a nevelés, erkölcs, tudomány, kényelem s haszontáirairól.
- II. Tanári kar.
- III. Tanodai bizottmány.
- IV. Kivonat a tanodai jegyzőkönyvből.
- V. Előadott tantárgyak vázlata.
- VI. Vallási ügy.
- VII. Fegyelmi ügy.
- VIII. Tanodai ifjúság száma.
- IX. Tanárok között történt változás.
- X. Könyvtár és Taneszközök.
- XI. Felsőbb helyről érkezett k. rendeletek.
- XII. Tanodai ünnepélyek s nyilvános vizsgálat.

ESZTERGOMBAN, 1857.
NYOMATOTT HORÁK EGYEDNÉL.